

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА

У статті розриті організаційно-педагогічні умови фахового зростання викладачів вищої школи. Визначені існуючі підходи до підвищення їх професійної майстерності (когнітивний, біхевіорестичний, особистісно-зорієнтований, системний та ін.) у контексті трансформації в європейський освітній простір. Розроблена модель розвитку професійної майстерності викладача в сучасних умовах.

Ключові слова: структурно-функціональна модель, організаційно-педагогічні умови, професійна майстерність.

Перехід національної вищої школи до нової освітньої парадигми, входження до європейської спільноти посилює вимоги до професійної компетентності науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів. Сучасний педагог має володіти комплексом необхідних якостей і професійних знань, вільно орієнтуватись у потоці наукової інформації, бути готовим до постійного умотивованого вдосконалення і підвищення своєї професійної майстерності. Проблеми підвищення професійної майстерності викладачів вищих навчальних закладів досліджувались С.Я.Батищевим, Т.Ю.Ломакіною, О.Я.Савченко, М.П.Сибірською, Ш.З.Соматуловою, В.О.Сластьоніним. Механізми покращення якості підготовки спеціалістів розкрито в роботах А.А.Бодальова, А.А.Деркача, Р.О.Кузьменка та ін.

Розробка проблеми фахової майстерності пов'язана з працями І.Я.Зязюна, А.С.Макаренка, О.Г.Самашенко, В.А.Семиченко, В.О.Сухомлинського, О.Г.Мирошника, Н.А.Тарасевич та ін. Значне місце в дослідженнях згаданих науковців відведено розкриттю педагогічної техніки, мовленню вчителя та майстерності педагогічного спілкування. Висвітлено психолого-педагогічні умови майстерності взаємодії суб'єктів у навчально-виховному процесі, а також технологія побудови різновидів організаційних форм пізнавальної діяльності учнів та студентів.

Публікації, пов'язані з аналізом світового досвіду формування педагогічної майстерності вчителя, є в доробках Г.А.Андрєєвої, Г.С.Єгорова, Ю.В.Кищенко, Н.М.Лавриненко, А.В.Паринова, Л.П.Лопуховської, Р.М.Роман та ін.

Незважаючи на інтерес науковців до питань професійної майстерності у контексті трансформації українського суспільства до європейського освітнього простору, вивчення актуальних проблем сучасної вищої школи йдуть повільно.

Метою статті є обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку професійної майстерності викладача вищого педагогічного закладу, трансформованих у сприйнятну модель формування досліджуваного феномену.

Зростання педагогічної майстерності значною мірою залежить від того, наскільки кваліфіковано буде організовано цей процес, адекватністю зворотнього зв'язку, як ефективно спрацює система організаційно-методичних заходів, які забезпечують засвоєння і розвиток у викладача відповідних якостей і вмінь. Іншими словами, здійснення цілеспрямованого професійного удосконалення можливо лише за допомогою створення комплексу необхідних організаційно-педагогічних умов.

У сучасній педагогічній теорії і практиці існують декілька підходів до їх визначення. Так, прихильники когнітивного підходу орієнтуються на свідоме спрямування зусиль фахівця на здобуття відповідного педагогічного досвіду. Викладач шляхом спроб і помилок "концептуалізує" або самостійно виробляє ефективно розв'язання освітніх завдань і у "такий спосіб підвищує свою професійну майстерність".

Біхевіорестичний підхід базується на ідеї механічного стимулювання та підтримки бажаної поведінки, що призводить до запрограмованого результату. Схема його перебігу

передбачає: стимул-мотивація-дія-оцінка-підкріплення-успіх. У свою чергу, діяльнісний підхід побудований на сукупності мотивації, цілепокладання, реалізації змісту реальними методами і організаційними формами навчання, оцінюванні одержаних результатів. Згадана циклічність повторюється на кожному змістовому етапі, де в залежності від ситуації і реальних умов здійснюється адекватне використання оптимальних засобів навчально-виховного процесу [1, с.5].

Провідним на сучасному етапі розвитку освіти є особистісно-зорієнтований підхід. Він передбачає створення найбільш сприятливого середовища для забезпечення раціональних шляхів професійного самовдосконалення, повноцінний інтелектуально-духовний розвиток особистості, її всебічну творчу реалізацію. В його основі лежить синергетичний принцип, що базується на оптимізації особистісного розвитку педагога. Цей та інші підходи щодо підвищення майстерності фахівця можуть повною мірою реалізуватися лише за умов системного її розгляду, що забезпечує врахування всього комплексу чинників впливу на перебіг означеного процесу. Існують різні трактування поняття системи. Але, незважаючи на певні розходження, абсолютна більшість дослідників схилиються до того, що система являє собою цілісний об'єкт, в якому взаємодіють взаємопов'язані елементи, що складають її внутрішню структуру. Вихідні положення, що характеризують систему: наявність цілепокладання (мета, завдання, функції); єдність з середовищем і підпорядкованість системі більш високого рівня; взаємозалежність специфічних якостей її компонентів, які одночасно містять в собі головні риси цілісності; ієрархічна супідрядність складників системи; присутність комплексу чинників, що впливають на кількісні і якісні показники; наявність управлінського механізму, спрямованого на збереження структури, режиму діяльності і виконання кінцевої мети функціонування.

Отже, у заломленні через соціально-педагогічні особливості процесу формування педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу під системою ми будемо розуміти цілісне, складне утворення взаємопов'язаних компонентів, діяльність яких підпорядкована чітко окресленій меті. Підвищення педагогічної майстерності викладача є розвиток його якостей (знання, уміння, навички, особистісні й фахові якості, професійні компетенції, умотивована ціннісна спрямованість), трансформованих в інтегрований показник внутрішньої моделі поведінки. Системний підхід щодо підвищення майстерності педагогічних кадрів, вищої школи передбачає забезпечення єдності і взаємозв'язку таких компонентів, як професійна мотивація, завдання, зміст, методи, організаційні форми, запрограмований результат. Реалізація цільової функції вимагає визначення та створення, як уже наголошувалося, відповідних організаційно-педагогічних умов, що розглядаються як "сукупність взаємопов'язаних і повторювальних у часі способів впливу".

Розглядаючи методологічний підхід до розвитку школи із системних позицій, дослідники визначають як його основу:

- цілісну сукупність структурно-утворюючих одиниць;
- характер зв'язку і взаємодії компонентів;
- чітку ієрархічну супідрядність складових;
- цілеспрямованість;
- взаємодія із зовнішнім середовищем.

Але названих вище характеристик для повного розуміння системного підходу недостатньо. Системі притаманні такі риси, як динамічність, синергетичний характер функціонування, а також залежність від комплексу зовнішніх і внутрішніх факторів. Зрозуміло, врахування чинників, які впливають на кількісні і якісні показники педагогічного процесу, має велике практичне значення для розвитку вищої школи.

Педагогічний процес, в тому числі й зростання педагогічної майстерності викладача вищої школи, не може повністю піддаватися впливу комплексу факторів і супутніх обставин, а характеризується ще й здатністю до самоорганізації і самозбереження. Розумний консерватизм та відносна стабільність є умовою існування та розвитку так званих великих

систем. Останні, за В.І.Масловим, можуть "бути динамічними, тобто здатними протистояти зовнішнім і внутрішнім деструктивним впливам" [6].

Відкритість до синергетичних проявів передбачає розгляд особистості як складної системи, здатної до самоорганізації і саморозвитку. Ідеться про відносно автономну можливість педагога виходити на якісно новий рівень узагальнення і знаходження механізму реалізації своїх професійних домагань. Саме синергетичний характер розвитку посилює здатність людини через осмислення потреби в удосконаленні, умотивовану інтерпретацію творчого самовираження до більш високого рівня професійних досягнень.

Як бачимо, процес фахового зростання є складовою динамічною системою, яка функціонує в суспільному і особистісному аспектах, взаємопов'язаних один із одним. Її структура охоплює сукупність окремих компонентів, що являють собою цілісний механізм, спрямований на розв'язання чітко визначених мети і завдань. Кожний із компонентів може бути розглянутий в якості складової частини іншої системи більш високого чи нижчого рівня.

Узагальнення результатів аналізу відповідної літератури засвідчує, що одним із ефективних методів розв'язання проблеми професійного зростання є моделювання. У філософському розумінні "модель" є міра, зразок, норма; у методології науки – аналог (схем, структура, знакова система), що визначає фрагменти природної чи соціальної реальності. У педагогічних дослідженнях моделювання розуміється як вивчення педагогічної дійсності на штучно створеній системі, яка перебуває в об'єктивній відповідності до об'єкта пізнання і в підсумку, з точки зору К.Б.Вініас-Трофіменко і Г.В.Лісовенко, дає його реальний стан [4, с.38]

Структура моделі має включати прогностично зорієнтовані мету і конкретизовані завдання, а також адекватний механізм їх реалізації в ієрархічній структурі функціонування вищого навчального закладу на основі дієвого зворотного зв'язку. Отже, під експериментальною моделлю нами розуміється сукупність науково обґрунтованих педагогічних впливів, спрямованих на професійне вдосконалення викладачів вищого навчального закладу у процесі їхньої активної творчої діяльності (Рис.1).

Побудована на ієрархічній системі визначених нами принципів модель реалізується через функціонування таких компонентів, цілепокладання, зміст, види діяльності та організаційні форми, засоби, блок зворотного зв'язку. Процес формування педагогічної майстерності здійснюється у заломленні через структуру досліджуваного феномену, яка передбачає наявність відповідних педагогічних здібностей і якостей, професійної компетентності, готовності до творчої діяльності, досвіду роботи й педагогічної техніки.

Сучасні вимоги кадрової державної політики обумовлюють необхідність зміни концептуальних основ процесу зростання педагогічної майстерності на засадах поєднання особистісно-зорієнтованого і діяльнісного підходів, параметри яких задані комплексом професійних компетентностей.

Змістово-процесуальний блок моделі віддзеркалює безпосередній процес реалізації основних видів професійної діяльності. Це, зокрема, вдосконалення навчально-пізнавального механізму, що вимагає поглиблення і розширення як загальнотеоретичних педагогічних знань, так і практичних умінь і навичок викладача, оволодіння сучасними досягненнями передового педагогічного досвіду, стимулювання розвитку творчих здібностей і формування потреби в систематичному самовдосконаленні.

Міжпредметний характер організації навчального процесу у вищій школі орієнтує на оволодіння системою провідних загальнонаукових ідей і понять, на розвиток основ наукового світогляду, на засвоєння досягнень психолого-педагогічної науки. Його реалізація диктує беззаперечне дотримання єдиних педагогічних вимог, орієнтацію на діяльність проблемно-пошукового характеру з урахуванням зони найближчого розвитку студента з високим рівнем складності і самостійності. Сприяє цьому блочно-модульна структура навчало-тематичних планів, що дозволяє більш глибоко усвідомити набуту інформацію,

закріпити її у ході проведення семінарських і практичних занять та інших видів роботи студентів.

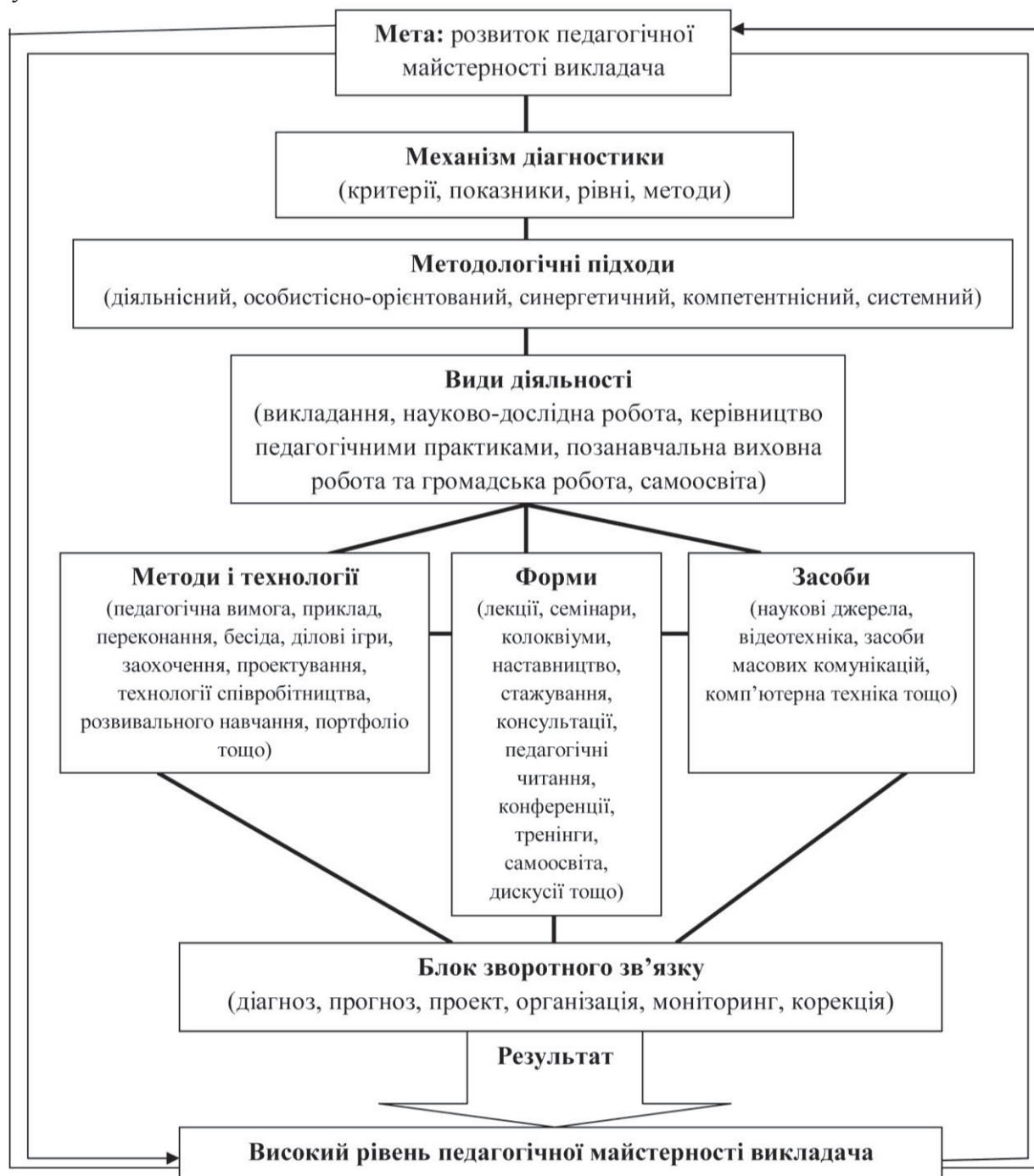

Рис.1. Модель розвитку педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу.

Складність і багатомірність феномена педагогічної майстерності викладача вищої школи детермінує ефективне використання потенційних можливостей, закладених в науково-дослідній роботі ВНЗ. Мається на увазі не тільки керівництво виконанням студентами рефератів, курсових, дипломних і магістерських досліджень, а й широка участь у діяльності творчих дослідницьких педагогічних колективів, олімпіадах, конференціях, використанні державних замовлень, написанні навчальних посібників, методичних рекомендацій та інших видів наукової продукції. Крім того, сучасний етап розвитку вищої освіти висуває необхідність в набутті викладачем вміння і потреби в пошуку, осмисленні інформації і її перетворенні для вимог професійної дійсності. Науково-дослідницька робота,

зрозуміло, передбачає наявність умотивованого прагнення до пізнання, постійного пошуку шляхів розв'язання навчальних і виховних викликів, здатність до освоєння нових прогресивних освітніх технологій.

Формування педагогічної майстерності забезпечується створенням необхідного інформаційно-розвивального педагогічного середовища в освітньому просторі вищого навчального закладу. Це дає можливість для своєчасного і якісного реагування на швидкозмінювані соціально-економічні й культурологічні процеси, що відбуваються в суспільстві. Щоб орієнтуватися в стрімкому потоці новітніх технологій, авторських шкіл й інноваційних підходів до організації навчання у викладача вищої школи, як наголошує І.Я.Лернер, необхідно розвинути бажання і здатність до дослідницької діяльності, а також "установку на постійне ведення науково-дослідницької роботи [5, с.48]". При чому, на думку вчених, участь у дослідженнях навіть "вузьких" педагогічних тем "плідно відбивається на загальному рівні його підготовки, його педагогічної майстерності".

Наступним видом професійної діяльності, що набуває статусу важливого компонента системи формування педагогічної майстерності, є резерви педагогічної практики студентів. Керування безвідривними ознайомлювальними й виробничими їх різновидами створює умови для набуття спеціалістом педагогічного досвіду, забезпечує його стиль організації власної діяльності, розвиває організаційні, конструктивні й комунікативні вміння, удосконалює форми роботи. Результати нашого дослідження засвідчують, що успішне використання можливостей педагогічних практик у підвищенні професійної майстерності викладача визначається чіткістю організації цілеспрямованих виховних впливів на його внутрішню сферу, готовністю до розвитку особистісних і професійних властивостей, наявністю систематичного самомоніторингу та високою організаційно-педагогічною культурою керівників навчального закладу. Крім наявності відповідної теоретичної і методичної підготовки учасників навчального процесу, важливим фактором ефективності професійного вдосконалення є якість організації проходження практики, наявність доброзичливої атмосфери, готовність до цього виду роботи викладачів ВНЗ та базових її керівників, відповідне дидактики-методичне забезпечення.

Важливим джерелом росту педагогічної майстерності викладача є резерви позанавчальної роботи вищого навчального закладу. Багатогранність виховних завдань, орієнтація на принципи гуманізму, формування соціально-значущих цінностей вимагає створення дійових умов для росту професійної майстерності педагога. Це прерогатива ефективної методичної служби, цілі й завдання якої мають бути тісно пов'язані із системою внутрішнього управління вищим навчальним закладом. Ефективним на сучасному етапі розвитку педагогічної освіти є здійснення індивідуальних (консультації, стажування, наставництво, самоосвіта) та колективних форм роботи (конференції, відкриті лекції, педагогічні читання, наради, методичні об'єднання виставки екскурсії, лекторії тощо). Використання різновидів методів і засобів роботи створює умови для зростання якості професійної діяльності викладача, здійснює всебічний й неперервний вплив на підвищення його кваліфікації та компетентності.

Водночас, орієнтація на масові форми підвищення професійної майстерності не завжди дає очікуваний ефект. Зростання фахового рівня можливе лише за умови бажання до самоосвіти, до самовдосконалення. Педагог, зорієнтований на підвищення свого рівня професійної компетентності, як правило, удосконалює свою діяльність і, насамперед, професійну самостійність (потреба у розвитку, мотивація, спрямованість, самоосвіта, рефлексія, вольові якості тощо), яка розглядається як складова фахової підготовки педагога.

Реалізація означених напрямків (видів) діяльності викладача ВНЗ, де однією з наскрізних ліній є розвиток його професійної майстерності, вимагає чіткого визначення організаційних форм і методів навчального процесу, раціонального їх поєднання, а також інтенсивного використання медіа, Інтернет ресурсів, технічних засобів навчання.

Отже, обґрунтована в дисертації модель розвитку професійної майстерності викладача педагогічного вищого навчального закладу включає цілепокладання,

концептуальну частину, змістово-процесуальний блок, етапи підготовки, а також механізм зворотнього зв'язку. Структура моделі базується на дотриманні логіки розвитку досліджуваної якості: від наявного вихідного стану сформованості основ педагогічної майстерності до цілеспрямованого поетапного сходження педагога на більш високий професійний рівень. Організація системи впливів має здійснюватися з урахуванням комплексу суб'єктивних і об'єктивних чинників, а також створенням педагогічно доцільних умов реалізація яких забезпечує поступальність у фаховому зростанні викладача вищої школи. Крім того, розвиток професійної майстерності вимагає усвідомлення себе як суб'єкта власного розвитку, збагачення знаннєвого педагогічного тезауруса та практичного його використання. Професійна усталеність педагога здійснюється у створеному освітньому середовищі, зорієнтованому на забезпечення позитивного емоційного фону, ситуацію успіху, на актуалізацію його самовиховного потенціалу, традиційних та інноваційних методів і організаційних форм роботи вищого педагогічного навчального закладу.

У перспективі передбачається розробка дидактико-методичного забезпечення розвитку професійної майстерності викладача з використанням інноваційно-освітніх технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрієвський Б.М. Сучасні освітні технології / Б.М.Андрієвський. – Херсон: Айлант, 2008. – 44с.
2. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко [Під заг. Ред.. О.В.Овчарук]. – К.: "К.І.С.", 2004. – 112 с.
3. Зязюн І.А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти/ І.А. Зязюн// Неперервна професійна освіта: проблеми, пошук, перспективи: – К.: Віпол, 2000. – С. 11-17.
4. Вініас-Трофименко К.Б. Підвищення професійної компетентності педагога/ К.Б. Вініас-Трофименко, Г.В.Лісовенко.–Харків: "Основа", 2007.–176 с.
5. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения И.Я. Лернер. – М.: Педагогика, 1981.– 185с.
6. Маслов В.І. Наукові основита функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами: Нав. посібн. / В.І.Маслов. – Тернопіль: Астон, 2007.–150 с.

Андрієвський Б.М.

СТРУКТУРНО-ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

В статье раскрыты организационно-педагогические условия профессионального роста преподавателей высшей школы. Определены существующие подходы к повышению их профессионального мастерства (когнитивный, бихевиористический, личностно-ориентированный, системный и др.) в контексте трансформации в европейское образовательное пространство. Разработана модель развития профессионального мастерства преподавателя в современных условиях.

Ключевые слова: структурно-функциональная модель, организационно-педагогические условия, профессиональное мастерство.

Andrievsky B.M.

STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL OF PROFESSIONAL SKILL OF THE TEACHER

The article deals with the organizational and pedagogical conditions of professional growth of teachers in higher education. Identified existing approaches to improve their professional skills (cognitive, behavioristic, student-centered, system, etc.). in the context of the transformation of the European educational space. The model of development of professional skill of the teacher in modern conditions.

Key words: structural-functional model, organizational and pedagogical conditions, professional skills.

УДК 378.016

Гончар О.В.

ЦІННІСНА ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК КОНЦЕПТ СУЧАСНОЇ ДИДАКТИКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Розкрито поняття "ціннісна педагогічна взаємодія" як концепту сучасної дидактики вищої школи в контексті гуманістичної освітньої парадигми. Підкреслено важливість створення на заняттях таких педагогічних умов, що сприятимуть розвитку суб'єктного потенціалу особистості, організації ціннісно-орієнтованої діяльності учасників навчального процесу в процесі їх взаємодії. Доведена необхідність дидактикам вищої освіти відмовитися від пошуку універсальних методів та способів організації педагогічної взаємодії або стихійного запозичення принципів системи освіти інших, нехай навіть прогресивних країн, а навпаки акцентуватися на з'ясуванні актуальних практичних завдань та пошуку шляхів вдосконалення процесу навчання у вищій школі через переоцінку наробок вітчизняної вищої школи та поступового засвоєння нових навчальних технологій, орієнтованих на суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників навчального процесу.

Ключові слова: діалог, педагогічна взаємодія, дидактика, учасники навчального процесу, вища школа.

На тлі останніх подій початку 2014 року, що стали вінцем у докорінної зміни всіх політичних, економічних та ідеологічних структур України, перед вищими навчальними закладами України висувуються нові завдання організації професійного зростання студентів, Формування нової людини, як спеціаліста, яке передбачає синтез духовних цінностей, моральних принципів з розвитком професійних якостей. Тому, природно, що Державною національною програмою "Освіта (Україна ХХІ століття)" за пріоритетні визначаються процеси гуманізації та гуманітаризації системи вищої освіти, що мають сприяти розвитку духовної культури майбутніх фахівців, створення таких умов для навчання і розвитку особистості, які б забезпечували молоде покоління навичками та знаннями, необхідними для життя у мінливому, індивідуалізованому, високотехнологічному світі ХХІ століття.

Багатий досвід розвитку освіти впродовж кількох тисячоліть свідчить на користь того, що навчання існує стільки ж часу, скільки й сама людина. Ідея педагогічної взаємодії мала тривалий шлях становлення. Теорія навчання почала формуватися, коли виникла проблема передачі нащадкам знань, життєвого досвіду й трудових умінь. Дидактика є однією з найвідоміших і найбільш розроблених педагогічних теорій, присвячених процесу навчання. Так, відомо, що термін "дидактика" (від грец. Didaktikos – "повчальний") вперше ввів у педагогіку німецький вчений Вольфганг Ратке (1571 – 1635) для позначення мистецтва навчання, а автор першого підручника з теорії навчання "Велика дидактика" Я. А. Коменський трактував дидактику як "універсальне мистецтво навчання всіх усьому". За тривалий час свого розвитку дидактика накопичила величезний обсяг науково-практичної інформації, що потребує спеціалізації та внутрішньої диференціації. Таким чином, дидактика вищої школи є результатом такого розгалуження загальної дидактики, що знаходиться на етапі свого оформлення та потребує визначення її базових концептів.

Зазначмо, що у другій половині ХХ століття проблема взаємодії викладачів і студентів продуктивно розроблялася в педагогіці в різних аспектах:

- як педагогічне спілкування (О. Бодальов, В. Кан-Калик, І. Зимня, С. Кондратьєва та інші);
- як істотна характеристика педагогічного процесу (В. Сластьонін);